

POGLAVLJE 4

INSTITUCIONALNA PODRŠKA RAZVOJU PREDUZETNIŠTVA POLJOPRIVREDE TOKOM STRUKTURNIH PROMENA U SRBIJI

Olivera Jovanović¹

Apstrakt

Podrška javnih institucija poslovanju preduzeća tokom strukturnih promena veoma je važna za njihov razvoj, konkurentnost, obim investicija i iskorišćenje izvoznih potencijala. Dugi niz godina u Republici Srbiji je ekonomska politika bila usmerena ka razvoju državnih kompanija i privrednih kombinata a na uštrb privatnog sektora. Sa početkom strukturnih promena došlo je do postepenog jačanja privatnog sektora, posebno preduzetnika i sektora MSP. Obzirom da sektor MSPP utiče na smanjenje nezaposlenosti i poboljšanju društvenog položaja stanovništva, došlo je i do jačanja podrške javnih institucija kroz realizaciju različitih vidova programa finansijske i nefinansijske pomoći.

Cilj rada je analiza institucionalne podrške preduzetnicima u agraru tokom strukturnih promena u Republici Srbiji u počev od 2010 godine. U radu se prvenstveno sprovodi analiza stanja preduzetništva u delatnosti Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva kako bi se doneli zaključci o njihovom doprinosu privrednom razvoju. Aktuelno stanje analizirano je na osnovu indikatora razvijenosti koje godišnje objavljuje Republički zavod za statistiku. Samostalnom obradom autora prikazani su programi finansijske i nefinansijske podrške preduzetnicima u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva i institucija koje učestvuju u njihovoj realizaciji.

Ključne reči: *preduzetnici, institucionalna podrška, poljoprivreda, strukturne promene*

¹ ma Olivera Jovanović, istraživač-saradnik, Institut ekonomskih nauka, e-mail: olivera.pantic@ien.bg.ac.rs

UVOD

Strukturne promene u privredi obuhvataju usaglašavanje nacionalne ekonomije sa zemljama Evropske unije koje su se pokazale uspešnim u tranzicionim procesima i koje su postigle značajne stope ekonomskog rasta. Efekti strukturnih promena nisu u potpunosti predvidivi i oni zavise od karakteristika poslovanja privrednih subjekata, njihovih mogućnosti da prihvate i prilagode se nastalim promenama kao i fleksibilnosti odgovora na zahteve savremenog tržišta (Pantić, 2015). Postojanje velikog broja raznovrsnih privrednih subjekata ukazuje da se različitim načinima može odgovoriti na strukturne promene. Zbog svojih prednosti nad velikim preduzećima, poput brzine odgovora na zahteve potrošača i prilagođavanju asortimana novim potrebama, fleksibilnosti u proizvodnji i mogućnosti lakšeg prihvatanja tehničko-tehnoloških promena, sektor MSPP se smatra nosiocima privrednog razvoja (Pantić, Filimonović, 2013). Obzirom na njihovu brojnost i značaj u stvaranju BDP-a, sektor MSPP je identifikovan i kao nosilac razvoja agrarnog sektora tokom strukturnih promena u Republici Srbiji.

Posmatrajući učešće pojedinačnih delatnosti u kreiranju BDP-a u periodu od 2010. do 2014. godine, pored sektora Prerađivačke industrije i sektora Trgovine na veliko i malo i popravke motornih vozila, sektor Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva zauzima značajno mesto. Sa procentualnim udelom od 7.7% u 2014. godini, sektor Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva značajno doprinosi stvaranju BDP-a pa samim tim i ekonomskom razvoju tokom strukturnih promena u Srbiji (Saopštenje RZS br. 313, 2015).

Obzirom na dugogodišnje zanemarivanje razvoja agrarnog sektora od strane kreatora ekonomske politike, u radu je analiza usmerena na savremenu institucionalnu podršku kojom se jača njegova konkurentnost i doprinos privrednom razvoju tokom strukturnih promena. Posebna pažnja posvećena je razvoju preduzetništva u poljoprivredi. Analiza u radu se sastoji iz dva poglavlja. U prvom poglavlju se ispituju karakteristike preduzetništva u poljoprivredi kroz analizu najvažnijih indikatora njihovog poslovanja. Predstavljani su indikatori broja preduzetnika, broja zaposlenih lica kod preduzetnika, ostvarenog prometa preduzetnika kao i ostvarenog uvoza i izvoza robe preduzetnika. Indikatori su analizirani u skladu sa poslednjim dostupnim podacima Republičkog zavoda za statistiku, te je stoga razmatran period od 2010. do 2014. godine. U drugom poglavlju predstavljen je pregled institucionalne podrške preduzetnicima u poljoprivredi tokom strukturnih promena. Razmatrani su različiti programi podrške od strane javnih institucija počev od 2010. godine uz osvrt na posebne

vidove finansijske i nefinansijske pomoći otpočinjanju i razvoju poslovanja preduzetnika.

PREDUZETNIŠTVO U POLJOPRIVREDI TOKOM STRUKTURNIH PROMENA

Preduzetnici u Srbiji čine deo sektora MSPP koji doprinose napretku nacionalne ekonomije. Iako se razlikuju od malih i srednjih preduzeća po organizacionoj strukturi, organizaciji rada i načinu upravljanja, podjednako su važni na putu strukturnih promena. Preduzetnike, u poređenju sa malim i srednjim preduzećima, odlikuje postojanje neformalnije organizacione strukture sastavljene od manjeg broja radnika i u kojima procesom odlučivanja rukovodi samo jedna osoba-vlasnik. Nedostatak finansijskih sredstava za ulaganje u dugoročniji razvoj poslovanja, otežan pristup bankarskim kreditima i nedostatak institucionalne podrške predstavljaju ključne probleme sa kojima se preduzetnici suočavaju, osobito u agrarnoj delatnosti. Rizik poslovanja u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva je visok usled dejstva nepredvidivih eksternih faktora poput vremenskih nepogoda ili nestabilnih cena na robnom tržištu. Stoga je njihov dugoročni opstanak bez adekvatne finansijske i institucionalne podrške neizvestan.

Prema poslednjim raspoloživim podacima Republičkog zavoda za statistiku u Srbiji je u 2014. godini poslovalo 231.616 preduzetnika. U sektoru Poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je evidentirano postojanje 2.415 preduzetnika. Obzirom da su preduzetnici važni i za ruralni regionalni razvoj, teritorijalno posmatrano, u severnom delu Republike Srbije poslovalo je 915 poljoprivrednih preduzetnika a u južnom delu 1.500. Posmatrajući sektor MSPP u 2014. godini, značajno učešće u njegovoj strukturi prema veličini zauzimaju preduzetnici - 71,43%.

Tabela 1. Broj preduzetnika u Republici Srbiji u periodu od 2010. do 2014. godine

	2010	2011	2012	2013	2014
Preduzetnici	228.680	228.540	226.132	222.152	231.616
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2.511	2.329	2.371	2.326	2.415
Srbija-SEVER	1.034	910	884	883	915
Srbija-JUG	1.478	1.419	1.488	1.443	1.500

Izvor: „Preduzeća po veličini i preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014“, Republički zavod za statistiku, 2016.

Tabelom 1. prikazan je broj preduzetnika u Srbiji i u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u periodu od 2010. do 2014. godine. U odnosu na početak posmatranog perioda, ukupan broj preduzetnika se u 2014. godini povećao za 1,3%. Broj preduzetnika u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva se neznatno smanjio, za 3,83%. Teritorijalno posmatrano, u ovoj delatnosti broj preduzetnika se smanjio u regionu Srbija-Sever za 11,5% a porastao u regionu Srbija-Jug za 1,49%.

Karakteristike preduzetništva se u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva kao i njegov razvoj mogu posmatrati na osnovu nekoliko indikatora. Prvi od njih je broj zaposlenih lica. Tabelom 2. prikazan je broj zaposlenih lica kod preduzetnika u Republici Srbiji u periodu 2010-2014. godina.

Tabela 2. Broj zaposlenih lica-preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014. godina

	2010	2011	2012	2013	2014
Preduzetnici	232.176	203.520	207.566	203.297	207.748
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.135	1.172	1.189	1.160	1.183
Srbija-SEVER	606	582	579	567	577
Srbija-JUG	528	590	610	593	606

Izvor: „Preduzeća po veličini i preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014“, Republički zavod za statistiku, 2016.

Ukupan broj zaposlenih kod preduzetnika u 2014. godini iznosio je 207.748 lica, što je za 10,52% manje nego u 2010. godini. Sektor Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva zapošljavao je 1.183 lica što je za 4,3% više nego u 2010. godini. Teritorijalno posmatrano, broj zaposlenih lica kod preduzetnika u ovom sektoru se smanjio za 4,8% u regionu Srbija-Sever a porastao za 15,4% u regionu Srbija-Jug.

Promet preduzeća jedan je od indikatora koji ukazuju na uspešnost poslovanja sektora MSP i preduzetnika. Ukupno ostvareni promet preduzetnika je u 2014. godini iznosio 958.563 mil. RSD, dok je u 2010. godini njihov promet bio 805.140 mil. RSD odnosno za oko 19% niži. Preduzetnici u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva su u 2014. godini generisali 7.058 mil. RSD, što je za 23% više u poređenju sa 2010. godinom. Teritorijalno posmatrano, došlo je do povećanja ostvarenog prometa preduzetnika u ovom sektoru tokom petogodišnjeg perioda. Tako je promet u regionu Srbija-Sever porastao za 19,1% a u regionu Srbija-Jug za 26,72%. Pregled ostvarenog prometa dat je narednom tabelom.

Tabela 3. Ostvaren promet kod preduzetnika u Republici Srbiji, 2010-2014. godina, u mil. RSD

	2010	2011	2012	2013	2014
Preduzetnici	805.140	808.709	882.951	904.367	958.563
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	5.738	5.300	6.194	6.567	7.058
Srbija-SEVER	2.823	2.487	3.070	3.144	3.364
Srbija-JUG	2.915	2.812	3.125	3.423	3.694

Izvor: „Preduzeća po veličini i preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014“, Republički zavod za statistiku, 2016.

Bruto dodata vrednost (BDV) je indikator poslovanja svih privrednih subjekata, te i preduzetnika. Prema zvaničnoj definiciji Republičkog zavoda za statistiku, to je bruto prihod iz poslovne aktivnosti preduzeća, nakon korigovanja subvencijama i indirektnim porezima. Uključuje vrednost proizvodnje i subvencija, troškove materijala, proizvodnih i neproizvodnih usluga umanjenu za troškove poreza na proizvode i proizvodnju. U 2014. godini preduzetnici su ukupno generisali 236.081 mil. RSD. Od tog iznosa, 0,72% odnosno 1.693 mil. RSD su ostvarili preduzetnici u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva.

Tabela 4. Bruto dodata vrednost- preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014. godina, u mil. RSD

	2010	2011	2012	2013	2014
Preduzetnici	185.300	192.331	211.655	219.558	236.081
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.409	1.284	1.478	1.575	1.693
Srbija-SEVER	678	579	695	712	761
Srbija-JUG	731	705	784	863	932

Izvor: „Preduzeća po veličini i preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014“, Republički zavod za statistiku, 2016.

Tabela 4. prikazuje kretanje BDV kod preduzetnika u petogodišnjem periodu. U 2014. godini, ostvareno je povećanje BDV od 27,4% u odnosu na 2010. godinu. U sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 2014. BDV je porasla za 20,2%. Teritorijalno posmatrano, do rasta BDV u ovoj delatnosti došlo je i u regionu Srbija-Sever i Srbija-Jug i to za 12.24% i 27.5% respektivno.

Spoljnotrgovinska razmena jedne privrede u značajnoj meri utiče na intenzitet i karakteristike privrednog razvoja. U uslovima globalizacije tržišta i konkurencije, nastup na stranim tržištima determiniše osnove ekonomskog napretka privrede i njenih stanovnika, osobito kad je reč o zemljama u tranziciji, poput Srbije. Stoga, spoljnotrgovinska aktivnost sektora MSPP postaje važan element razvoja ne samo nacionalne ekonomije već i samih preduzeća tokom strukturnih promena. Indikatori koji ukazuju na karakteristike spoljnotrgovinske razmene sektora MSPP jesu ukupna vrednost uvoza i izvoza robe kao i broj preduzeća koja izvoze i uvoze.

Tabela 5. Broj izvoznika i izvoz sektora MSPP u Republici Srbiji, 2010-2014. godina

Broj izvoznika	2010	2011	2012	2013	2014
MSPP	12.406	12.772	13.005	13.511	13.677
Preduzetnici	1.822	2.045	2.087	2.223	2.380
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	35	34	31	35	36
IZVOZ ROBE (mil. RSD)					
MSPP	339.845	400.015	498.885	519.076	577.807
Preduzetnici	6.534	8.119	9.485	10.355	11.932
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	175	85	105	140	213

Izvor: „Preduzeća po veličini i preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014“, Republički zavod za statistiku, 2016.

Ukupan broj izvoznih preduzeća u sektoru MSPP u 2014. godini bio je 13.677. Učešće preduzetnika u tom broju iznosi 17,4%. Posmatrajući poljoprivrednu delatnost ukupan broj preduzetnika koji su izvozili u 2014. godini bio je 36. Izvoz robe sektora MSPP značajno je porastao. U 2010. godini 12.406 preduzeća izvezlo je robe vrednosti 339.845 mil. RSD, dok je u 2014. godini 13.677 preduzeća izvezlo 577.807 mil. RSD. Preduzetnici su povećali izvoz robe za 82,6%, odnosno sa 6.534 mil. RSD na 11.932 mil. RSD. Rast izvoza se može uočiti i u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva gde je u 2014. godini ostvaren porast od 46,9%.

Tabela 6. Broj uvoznika i uvoz sektora MSPP u Republici Srbiji, 2010-2014. godina

Broj izvoznika	2010	2011	2012	2013	2014
MSPP	19.694	19.873	20.665	20.990	20.748
Preduzetnici	2.230	2.411	2.657	2.847	2.887
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	22	25	28	38	27
Uvoz robe (mil. RSD)					
MSPP	680.549	765.047	973.377	938.186	1.014.266
Preduzetnici	6.531	7.866	9.728	10.100	11.228
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	12	36	40	61	84

Izvor: „Preduzeća po veličini i preduzetnici u Republici Srbiji, 2010-2014“, Republički zavod za statistiku, 2016.

Broj uvoznika MSPP u 2014. godini porastao je za 5,35% i iznosio je 20.748. Od tog broja 13,9% čine preduzetnici, pri čemu se njihov broj promenio tokom perioda, pa je sa 2.230 u 2010. porastao na 2.887. U poljoprivrednoj delatnosti je u 2014. 27 preduzetnika uvezilo robu. Vrednost uvoza robe sektora MSPP znatno je viša nego vrednost izvoza. Tako je u 2014. godini vrednost uvoza MSPP porasla za 49% u poređenju sa 2010. Učešće uvoza preduzetnika u ukupnom uvozu MSPP je 1,11% i ono se nije značajnije menjalo tokom perioda. U delatnosti Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva uvoz robe je zabeležio značajan porast u 2014. godini, odnosno sa 12 mil. RSD na 84 mil. RSD.

INSTITUCIONALNA PODRŠKA RAZVOJU PREDUZETNIŠTVA U POLJOPRIVREDI REPUBLIKE SRBIJE

Poljoprivredna delatnost u Republici Srbiji pruža velike mogućnosti i šanse za poslovanje usled obilja prirodnih resursa, geografskog položaja, kvaliteta zemljišta i obrazovane radne snage. Kao takva, poseduje značajne potencijale za razvoj inovativnih proizvoda što može implicirati otvaranje novih preduzeća i kreiranje novih radnih mesta. Uprkos tome, dugi niz godina tokom 20. veka agrarni sektor je bio zanemaran od strane kreatora ekonomske politike usled intenzivnog razvoja industrije. Agrarna politika nije bila dobro osmišljena dok su razvojni programi prvenstveno bili usmereni ka podršci državnim firmama i kombinatima, dok je razvoj privatnog sektora i komercijalno-usmerenog poljoprivrednog gazdinstva stagnirao ili čak nazadovao. Sa početkom privrednih reformi i posledičnih strukturnih promena, agrarni sektor postepeno sve više dobija na značaju.

Analizom njegovih višestrukih doprinosa, kreatori ekonomske politike su usmerili institucionalnu podršku ka razvoju poljoprivrede i preduzećima sektora MSPP koji u njoj posluju. Znanje i preduzetnička sposobnost im omogućavaju uspešno prilagođavanje novonastalim uslovima poslovanja na tržištu. Promene se mogu podeliti u tri kategorije (Dlesk, 2002):

- Promene na tržištu (promene cene proizvoda, inputa, odnosa ponude i tražnje),
- Promene nastale usled intervencije države kroz agrarnu politiku (promena iznosa subvencija, ukidanje ili usvajanje instrumenata podrške),
- Promene institucionalne osnove (krupne promene koje obuhvataju usvajanje novih zakona).

Preduzetnici mogu primeniti različite strategije prilagođavanja promenama u sistemu tržišne privrede u poređenju sa velikim privrednim sistemima. Fleksibilniji su u pogledu proizvodnog prilagođavanja, prihvatanja nove tehnologije, prekvalifikacije radne snage i organizacije rada što im daje značajne prednosti osobito u agrarnom sektoru.

Razvoj preduzetništva u poljoprivredi nije moguć bez adekvatne institucionalne podrške kojom se uspostavlja bolja tržišna pozicija ovog sektora, intenzivnije finansiranje poljoprivredne proizvodnje novim programima finansijske podrške i podsticanje izvoza agrarnih proizvoda. Osobito je važna podrška u domenu plasiranja proizvoda sa zaštićenom oznakom porekla (PDO-Protected Designation of Origin) i proizvoda sa zaštićenim geografskim poreklom (PGI-Protected Geographical Indication) jer se time smanjuju regionalne razlike, poboljšavaju uslovi života u selima i doprinosi smanjenju socijalnih nejednakosti. Seoska područja u Srbiji su dugi niz godina zapostavljana, a nekontrolisani egzodus na relaciji „selo-grad“ doveo je do migracije velikog broja mladih ljudi u industrijske i trgovačke gradove, ostavljajući velike prirodne potencijale sela neiskorišćenim. Osnivanjem agencija za pružanje stručne i savetodavne pomoći kao i iskorišćavanje državnih obrazovnih institucija poput Poljoprivrednog i Ekonomskog fakulteta, Instituta za poljoprivredu, Instituta za stočarstvo, Instituta za zaštitu bilja i dr. obezbedili bi se uslovi za intenzivniji razvoj inovacija i preduzetništva, a samim tim i veća motivacija mladih za ostanak na selima i razvoj sopstvenog biznisa.

Institucionalna podrška preduzetništvu i sektoru MSP se od 2010. godine značajno menjala. Strukturne promene su postepeno dovodile do usmeravanja podrške ka onim delatnostima koje su se pokazale kao značajni nosioci tranzicionih promena i

ekonomskog razvoja. U cilju razvoja preduzetništva i sektora MSP tadašnje Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja je 2010. godine usvojilo dokument „Programi podrške razvoju preduzetnicima i MSP u Republici Srbiji“ u kome su se definisali različiti vidovi pomoći za unapređenje poslovanja. U realizaciji programa su učestvovala institucije poput Fonda za razvoj Republike Srbije, Nacionalne agencije za regionalni razvoj (NARR), Agencije za strana ulaganja i promociju izvoza (SIEPA), Nacionalne služba za zapošljavanje (NSZ). Osim programa koji su se sprovodili na nacionalnom nivou, radi podsticanja ravnomernog regionalnog razvoja postojali su i posebni programi koji su primenjivani na lokalnom nivou. Tokom godina odobrena su značajna finansijska sredstva usmerena ka promociji agrara i nacionalnih poljoprivrednih proizvoda. Međutim, pojedine institucije su tokom reformi izgubile značaj u doprinosu ekonomskom razvoju, te je Vlada Republike Srbije donela odluku o prestanku njihovog poslovanja. Tako su aktivnosti Agencije za strana ulaganja i promociju izvoza (SIEPA) i Nacionalne agencije za regionalni razvoj (NARR) u 2016. godini objedinjene osnivanjem nove Razvojne agencije Srbije (RAS). Ujedno je Vlada Republike Srbije 2016. godinu proglasila „Godinom preduzetništva“ koja podrazumeva primenu šest različitih vidova podrške preduzetnicima, 16 milijardi dinara finansijske pomoći od čega 4.4 milijarde dinara čine bespovratna sredstva. Osnovni vidovi podrške su:

- Programi finansijske podrške preduzetnicima koji počinju poslovanje,
- Programi nefinansijske podrške preduzetnicima koji počinju poslovanje,
- Programi za unapređenje poslovanja preduzetnika,
- Programi podrške rastu i razvoju poslovanja preduzetnika,
- Programi podrške izvozu preduzetnika
- Programi podrške razvoju inovacija.

Mnoge institucije učestvuju u realizaciji programa „Godina preduzetništva“, a za razvoj poljoprivrednog preduzetništva je najvažnija podrška Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine, Ministarstva privrede, Razvojne agencija Srbije, Fonda za razvoj Republike Srbije, Agencije za osiguranje i finansiranje izvoza, Nacionalne služba za zapošljavanje kao i stručno-savetodavna podrška nacionalnih instituta u oblasti ekonomije i poljoprivrede.

Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine je nadležna institucija koja kreira smernice razvoja agrarnog sektora, prati realizaciju ciljeva agrarne politike i podstiče promociju agrarnog sektora u ukupnom ekonomskom razvoju zemlje. Za preduzetnike je osobito važna obzirom da kreira „pravila igre“ na nacionalnom tržištu poljoprivrednih proizvoda od kojih često zavisi odnos ponude i tražnje. Kako bi se podstakla poljoprivredna proizvodnja, Ministarstvo poljoprivrede i

zaštite životne sredine je u 2016. godini pružilo značajnu finansijsku podršku razvoju preduzetništva u ovoj delatnosti, pre svega kroz sufinansiranje kamatnih stopa za kreditiranje poljoprivredne proizvodnje od strane poslovnih banaka. Sufinansirani krediti se odobravaju za razvoj ratarstva, povrtarstva, stočarstva, vinogradarstva, cvečarstva ali i za kupovinu poljoprivredne opreme i mehanizacije. U realizaciji kreditne podrške poljoprivrednim preduzetnicima na ovaj način učestvuje 10 od ukupno 30 poslovnih banaka koje posluju u Srbiji. Osiguranje useva, životinja i proizvoda u Srbiji je dugo predstavljalo otežavajuću okolnost za poljoprivredne proizvođače, obzirom da se suočavaju sa visokim stepenom rizika izazvanog nepredvidivim eksternim faktorima. Nadležno ministarstvo je tokom 2016. godine potpisalo ugovore sa 5 osiguravajućih kompanija od ukupno 25 koje posluju u Srbiji sa ciljem promocije poljoprivrednog osiguranja i povoljnijih uslova za dobijanje istog.

Za razvoj preduzetništva u poljoprivredi, osim kreditne podrške kojom se obezbeđuju sredstva za finansiranje tekućeg i razvoj budućeg poslovanja, važni su i programi podrške kojima se podstiče zapošljavanje i otvaranje novih radnih mesta. Subvencije za samozapošljavanje predstavljaju finansijsku podršku početku poslovanja od strane Nacionalne službe za zapošljavanje. Iznos od 180.000 dinara namenjen je nezaposlenim licima evidentiranim na birou NSZ koji imaju ideju a nedostatak novca za njenu realizaciju. Ujedno, programom zapošljavanja mladih na selima i u slabije razvijenim područjima povećava se interes za obavljanjem poljoprivredne delatnosti.

Sa rastom interesa za poslovanje u poljoprivrednoj delatnosti i rastom broja zaposlenih, potrebe za obukom i usavršavanjem su neophodne kako bi se raspoloživi resursi racionalno iskoristili uz prepoznavanje načina za nastup na tržištu i približavanje potrošačima. Razvojna agencija Srbije odobrava sredstva u iznosu od 41.250.000.000 dinara za program Obuke i mentoringa kojim se preduzetnici i njihovi zaposleni detaljno upoznaju sa karakteristikama poslovanja u Srbiji, mogućnostima saradnje sa poslovnim bankama i javnim institucijama, aktuelnim programima podrške razvoju preduzetništva, ali i novim trendovima u oblasti poljoprivredne proizvodnje. Posebna pažnja usmerena je razvoju ženskog i omladinskog preduzetništva, osobito u devastiranim područjima Srbije. Razvojna agencija Srbije takođe, sprovodi program podrške preduzetnicima radi uvođenja međunarodnih standarda poslovanja i sertifikata kojima se jača konkurentnost. Budžetska sredstva namenjena realizaciji ovog programa iznose 70.000.000 dinara. Time se indirektno podstiče i izvoz domaćih proizvoda obzirom da se njihov kvalitet usklađuje sa zahtevima potrošača i standardima inostranog tržišta.

Fond za razvoj Srbije je programima podrške omogućio razvoj poslovanja preduzetnika u poljoprivredi, prvenstveno putem odobravanja kredita za tekuću likvidnost ali i kratkoročnih kredita. Krediti za održavanje tekuće likvidnosti namenjeni su preduzetnicima koji u prethodne dve godine nisu iskazali gubitke u poslovanju, a maksimalni iznos koji im može biti odobren je 7.000.000 dinara. Kratkoročni krediti se odobravaju za podsticanje konkurentnosti i likvidnosti domaće privrede, sa rokom otplate od 3 do 12 meseci. Fond za razvoj takođe učestvuje u realizaciji programa podrške rastu investicija u tekuće poslovanje kroz odobravanje tzv. Investicionih kredita. Odobravaju se za kupovinu poslovnog prostora, nabavke uvozne opreme kao i izgradnju poslovnih objekata. Period otplate je do 7 godina, a maksimalni iznos kredita je 7.000.000 dinara.

Agencija za osiguranje i finansiranje izvoza RS je javna institucija koja podržava program „Godina preduzetništva 2016“ odobravanjem kredita za izvoznike i davanjem garancija kao vid osiguranja izvoznikovog posla. Kratkoročni krediti se odobravaju radi finansiranja nabavke obrtnih sredstava preduzetnika izvoznika sa rokom otplate do 5 godina. Preduzetnicima se odobravaju garancije kao vid finansijske podrške kojima se osigurava realizacija izvoznog posla, posebno kada na tome insistira inostrani partner. Ovakva pomoć poljoprivrednim preduzetnicima je često neophodna obzirom da njihova tržišna moć nije dovoljno velika a rizik od neizvesnosti realizacije posla visok.

ZAKLJUČAK

Analizom indikatora poslovanja preduzetnika u poljoprivredi može se zaključiti da je njihov značaj za privredni razvoj tokom strukturnih promena veoma važan. Zastupljenost u sektoru MSPP i rastući trend broja preduzetnika tokom godina ukazuje na sve veću zainteresovanost stanovništva na započinjanje sopstvenog posla i realizaciju inovativnih ideja. U poljoprivredi postoje značajni neiskorišćeni kapaciteti pa samim tim i mnogo mogućnosti za poslovanje i osnivanje preduzetničkih poljoprivrednih gazdinstava. Međutim, visok rizik poslovanja izazvan vremenskim faktorima koji mogu uticati na karakter poljoprivredne proizvodnje često zahtevaju eskternu finansijsku ili nefinansijsku podršku. Takva podrška se danas pruža od strane različitih javnih institucija koje odobravaju kredite za otpočinjanje ili razvoj poslovanja, organizuju potrebna usavršavanja kako bi se pratili savremeni zahtevi tržišta, finansiraju izvoznu promociju domaćih proizvoda ili pak podstiču razvoj inovacija. Posebno se ističe finansijska podrška kojom se preduzetnicima mogu odobriti značajna sredstva za osnivanje ili razvoj poslovanja, ulaganje u mehanizaciju ili proširenje proizvodnih kapaciteta pod

povoljnijim uslovima. Poslovne banke su poslednjih godina u asortiman usluga uvele kredite namenjene poljoprivrednim proizvođačima koji su subvencionisani od strane države. Time se znatno smanjila kamatna stopa i krediti učinili pristupačnijim, a država intenzivno uključila u razvoj agrarnog preduzetništva.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je deo istraživačkih projekata pod šiframa 179015 (Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanje sa zahtevima EU) i 31005 (Savremeni biotehnološki pristup rešavanju problema suše u poljoprivredi Srbije), finansiranih od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

LITERATURA

- [1] Dlesk M., (2002), *Privredni subjekti u agrosektoru Srbije*, Institucionalne reforme i tranzicija agroprivrede u Republici Srbiji, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- [2] Pantić O., (2015), *Uloga sektora MSPP u strukturnim promenama poljoprivrede Republike Srbije*, Strukturne promene u Srbiji-dosadašnji rezultati i perspektive, Institut ekonomskih nauka, Beograd.
- [3] Pantić, O., Filimonović, D., (2013), *Analysis of the development of small and medium enterprises in the agro-food system of Serbia*, Economic Science on the Crossroad, Institute of Economic Sciences, Belgrade.
- [4] Preduzeća prema veličini i preduzetnici u Republici Srbiji 2010-2014., (2016), Republički zavod za statistiku
- [5] Saopštenje br. 313, (2015), Republički zavod za statistiku